

Portrétovaný sa chcel dať umelcovi interpretovať, lebo predpokladal jeho schopnosť odhaliť tajomstvá psychiky, nazrieť do „hlbky duše“. Chcel sa pozrieť z očí do očí svojmu utajenému „ja“. Súčasne však, najmä v ženskom portréte, bola veľmi častá požiadavka idealizácie, teda práve požiadavka zastrieť vlastnú podobu a psychiku podobou a psychikou ideálne typickou. Toto lichtenie však človek nemôže očakávať od kamery. A tu sa začína sebaopoznanie. Exaktnosť podoby, osamostatnenie od zobrazeného, stáva sa mu nielen „zrkadlom spomienok“, ale aj možnosťou pozrieť sa na seba ako na objekt, na jav. Sebaopoznanie, ktoré sa v maliarskom portréte objavilo vyhranene len v niektorých autoportrétoch, stalo sa pomocou fotografie prístupné každému.

Z rovnakých kvalít fotografického portrétu čerpá aj jeho identifikačná funkcia, v súčasnosti nepochybne jedna z celkom základných. K zrodu identifikačnej fotografie prispela možno i móda fotografického vizitkového portrétu, ktorý si dal roku 1854 patentovať Disdéri.¹⁵³ Krajným dôsledkom masovosti vizitkovej produkcie je premena portrétu na podobenku.¹⁵⁴ Vizitkový portrét sa stal jednou z pohnútok industrializácie fotografie. Vzhľadom na množstvo, v ktorom sa fotografie reprodukovali, bolo treba upustiť z ich estetickej hodnoty. Zobrazený nemohol chcieť viac, ako dať sa poznať. Práve tento účel postupne nadobudol na dôležitosť v časoch, keď stúpajúci počet obyvateľstva a jeho narastajúca migrácia prerušili bývalú štruktúru pevných starousadlických celkov. Vyvinul sa druh fotografie slúžiaci výhradne identifikačnej funkcii, ktorého základom je číra exaktnosť podoby. Je krajnou polohou fotografického portrétu, polohou, ktorú nemožno použiť na iné účely. Ináč by sa jej dala vyčítať chladná strohosť, ktorá robí z človeka mŕtvy objekt.

Protipólom identifikačnej fotografie je fotografia plniaca reprezentatívny účel. Oproti výtvarnému umeniu má jej funkcia odlišný základ. Fotografický portrét sa stal plným dedičom maliarskeho a sochárskeho portrétu len v zástupnej funkcii, teda iba v jedinej zložke reprezentatívneho účelu. Predsa však i v plnení tejto funkcie, jednej z najstarších funkcií portrétu vôbec, pre-

behla medzi fotografickým a výtvarným portrétom zmena kvality. Kde predtým neraz stačilo všeobecné zobrazenie podoby panovníka a hlavné bolo zobrazenie symbolov moci (od neskorkej antiky až do stredoveku), objavuje sa civilná, akýchkoľvek atribútov zbavená fotografia štátnika. Hlavnou požiadavkou v zástupnom fotografickom portréte je zachytenie jeho presnej podoby. Táto požiadavka je v súčasnosti už taká naliehavá, že sa zdá takmer nemysliteľná zámena tohto druhu fotografie napr. za reprodukciu maľovanej podobizne.

Táto vyhrotená požiadavka exaktnosti podoby zobrazeného súvisí zrejme práve so scivilnením, demokratizáciou zástupného portrétu. Portrét suveréna určovali kedysi najmä atribúty moci. Ich prezentácia na obraze zaručovala zosobnenie prítomnosti panovníka v súdnych sieňach, úradoch, školách. Nimi nadobúdala portrét schopnosť zastúpiť hlavu štátu všade, kde sa jej prítomnosť vyžadovala. S demokratizáciou procesu riadenia štátu, so zaniknutím dvorských ceremoníálov založených na použití mocenských symbolov, s okamihom, keď sa hlavou štátu stáva zvolený člen spoločnosti, je jediným oporným bodom pre reprezentatívny zástupný portrét práve len exaktná podoba štátnika. Pre zástupnú reprezentatívnu funkciu sa fotografia stala nenahraditeľnou.

Celkom iná situácia je tam, kde má portrét reprezentovať významné idey, skutky, dejinné udalosti, ktorých nositeľmi boli určité osobnosti. Tam, kde výtvarný portrét plní okrem iných aj kultovú funkciu. Tu je fotografia vo veľkej miere bezmocná. Už sám jej formát je určitou prekážkou; vyhovujú jej skôr menšie rozmery. Jej zväčšená reprodukcia nadobúda často viac propagačný charakter, nie však monumentálny. Plniť všetky funkcie verejného portrétu — pamätníka — je, zdá sa, schopné len výtvarné die-
lo.

Najživšou výtvarnou formou v tejto oblasti sa stala plastika. Po zníženej aktivite v sochárskej portrétnej tvorbe začiatkom 20. storočia, najmä však v období prvej svetovej vojny a tesne po nej, nastáva v rokoch 1925–1930 jej oživenie (V. Dvořáková).¹⁵⁵ To, že sa tento proces odohrával práve v plastike, je nepochybne do